

záló Beöthy Zsolt, az olykor személyi titkárként eljáró Vadnay Károly, a jogtanácsosként is szereplő Eötvös Károly, hogy történelmi regényeinek anyagszállítójáról, Thaly Kálmánról ne is beszéljünk? Csakhogy e felvételek lappanganak, s talán sohasem kerülnek már közgyűjteménybe. Ám ne legyünk pesszimisták! Ha a közelmúltban terjedelmes munkáinak teljes kézírata – köztük a már végképp elveszettnek hitt *Emléksorok* – került haza Caracasból, akkor bízhatunk néhány tucat fénykép felbukkanásában is. Annál inkább, hiszen rendszeres kutatás eddig csak itthon, s részben Csehszlovákiában folyt, holott a szomszédos országok gyűjteményei még sok meglepetést tartogathatnak. (Jókai többször képviselt erdélyi választókerületeket az országgyűlésen, sok szál fűzte osztrák írókhoz, politikusokhoz, tudósokhoz.)

Eppen bécsi kapcsolatai ismeretében határozható meg, ki volt az 1896 augusztusában arcképpel megajándékozott Frauenberger Ferenc, akinek kilétét E. Csorba Csilla nem tudta tisztázni (vö. 112–113.). Kunszery Gyula adatközlése (*Jókai Mór és a bécsi szabadelvűek*. It, 1980/3.) adja kezünkbe a megfejtést. Eszerint Frauenberger, bécsi liberális politikus – tiltakozásul a császárvárosban tért hódító antiszemitizmus ellen – a millennium évében politikai elvbarátai kíséretében látogatást tett a magyar szabadelvűeknél. Ekkor kapta a fényképet, amelyen Jókai meg is magyarosította, Franzból Ferencé tette. Végül két apró tévedést kell kiigazítanunk: az író nagy szerelmét nem Lukinics (82, ill. 259.), hanem Lukánich (Lukanics) Ottiliának hívták. Boleslawa Jaroszewska, lengyel Jókai-fordító esetében pedig a családnév cserélődött fel. Vezetékneve Jaroszewska, eszerint kellett volna bekerülnie a névmutatóba, nem pedig keresztneve, Boleslawa alapján (257).

Mindenesetre a *Fototéka* sorozat – Láng József szerkesztése – megérdemli a folytatást, E. Csorba Csilla pedig hivatott arra, hogy Jókai mindenfajta képi ábrázolásának ikonográfiáját összeállítsa. (Népművelési Propaganda Iroda, 1981.)

NAGY MIKLÓS

T. ERDÉLYI ILONA: ERDÉLYI JÁNOS

Az Akadémiai Kiadó hasznos sorozatának, *A múlt magyar tudósainak* legújabb kötete a 19. századi magyar szellemi élet kiemelkedő egyéniségének, Erdélyi Jánosnak sorsát és alkotói pályáját mutatja be.

Tanulságos – máig szólóan tanulságos –, akár szimbolikusnak is nevezhető sors Erdélyié. 1842 januárjában a Kisfaludy Társaság költői

tevékenységének nagybecsülését kifejezve tagjainak sorába választotta – ám Erdélyi a székfoglaló alkalmával mégsem költőként, versét felolvasva áll a társaság elé. „Az irodalompolitikus: a szerkesztő és a kritikus győzi meg hallgatóit, a Kisfaludy Társaság tagjait az addig alig becsült népköltészet értékeiről” – írja T. Erdélyi Ilona. *Népköltészetről* című értekezésében Erdélyi János valóban szuggesztív szavakkal vázolja fel programját: „mikép mondatik, hogy isten az embert önképére s hasonlatára teremté, úgy kell a művelt költészetnek is a népi hasonlatát viselni, azaz fölvenni a népi elemet, különben nem igazi, hanem korcs, fattyú, sehonnai”.

Országos kampánnyá szervezi a népdalok gyűjtését, lázas munkával rendezi a szövegeket, mecénást kerít kinyomtatásukhoz, maga intézi a terjesztést, tíz esztendő tiszteletét áldoz életéből a hatalmas munkára – amely 1851-ben a haditörvényszék fenyegetéseivel való szembenézést is jelentette. S amikor a gyűjtemények kötetei közkézen, eszméi pedig közszájon forognak, azt kell látnia, hogy isten arculata helyett az ördögé vigyorog vissza reá a népivé vált divatköltészetből: a népnemzeti iskola Petőfi-epigonjai korcsabbá, fattyúbbá, sehonnaibbá tették irodalmunkat, mint amilyen valaha is volt. S akkor – 1853-ban – megírja *Népköltészet és kelmeiség* című nevezetes tanulmányát a folklorisztikus cifraság, külsőségesség ellen, a korszerűség igényét hangoztatja, de mindez már késő. Késő azért, mert a népnemzeti iskola feltartóztathatatlanul tör a hivatalos irodalom piederstáljára felé, hogy egyeduralomra jusson a Magyar Tudományos Akadémiától a Kisfaludy Társaságig, de késő azért is, mert saját eszméi fejlődésének múltja is köti: az „egyszerűség” dogmájától nem tud megszabadulni, s így korszerűség-igénye provinciális keretek közé szorul.

Ugyanilyen ellentmondásos filozófiai tevékenységének arculata is. A korszak magyar közgondolkodásában ekkor a Szontágh Gusztáv által meghirdetett „egyezményes bölcelet”, egy – neokantianus színezetű – sajátosan magyar filozófia hódított teret, míg Erdélyi, az ötvenes évek első felében végzett Hegel-stúdiumok hatása alatt, a hegelianizmus szószólójává válik. Szontághgal folytatott vitájában kétségtelenül övé a fölény – a kismonográfia szerzője, T. Erdélyi Ilona azonban fontos igazságra hívja fel a figyelmet, amikor megállapítja, hogy „Hegelianizmus európai viszonylatban megkésett jelenségnek tekinthető. Igaz, hogy termékeny ösztönzéseket köszönhet Hegelnek, ami nem változtat azon a tényen, hogy ebben az időben az önkényes konstrukciókban bővelkedő hegeli filozófia inkább akadályozója, semmint segítője a tudományok előrehaladásának.” Csak az ötvenes évek végén fordul érdeklődése a kor vezető eszmeáramlata, a pozitívizmus felé, megállapítva, hogy „itt az ideje alább hagyni a föllengéssel s alább eresz-

kedni a bölcsészeti állapotok kezdetéhez, becsülni a tapasztalást”. A pozitivistá gondolatok forrását, Bacon munkásságát kezdi tanulmányozni, de tervezett elemzését félbe kell szakítania, s betegsége, majd halála megakadályozza a mű befejezését.

A kismonográfia műfaja meglehetősen nehezen megoldható feladatokat támaszt a szerzőkkel szemben. Teljességre kell törekedniük, átfogó képet kell nyújtaniuk a tárgyalt személyiség életéről és munkásságáról, a szükséges társadalomtörténeti–esztétörténeti háttérrel, még hozzá nemcsak a hazáival, hanem a legfontosabb nemzetközi vonatkozások felrajzolásával is. S tenniük kell mindezt igencsak szűkre szabott terjedelmi korlátok között mozogva, úgy, hogy minden egyes gondolat rögzítése előtt latolgatniuk kell, helyet kaphat-e még, vagy kihagyásra ítélandó. A jelen esetben pedig fokozza mindezeket a nehézségeket, hogy Erdélyi János életművének jelentős részét teszik ki filozófiai írásai, s itt az eredendően elvont-eszterikus problémák közérthető megfogalmazása, a szélesebb olvasóközönség igényeinek teljesítése is külön gond. T. Erdélyi Ilona feladatmegoldását a szolid, megbízható, alapos munka, a megfontoltan kialakított arányok és a világos fogalmazás erényei jellemzik. Különösebb felfedezések, merészen átértékelő gesztusok nincsenek művében, polemikus hajlamai sincsenek, de a szakirodalmi előzményekre gondos mérlegeléssel támaszkodik, s anélkül, hogy nyílt vitát kezdene – amire az adott terjedelemmel gazdálkodva aligha lett volna módja – ezek számos megállapítását korrigálja. (Így mindenekelőtt Heller Ágnes 1953-ban, Erdélyi János *Válogatott esztétikai tanulmányainak* kiadása elé írt bevezetőjének jónéhány túlzását.) Egy ponton, az irodalmi népiesség Erdélyi által kialakított koncepcióinak elemzésében azonban – legalábbis szerintem – a gondos latolgatás túlzott óvatosságba hajlik nála. Abban nyilván igaza van, amikor azt állítja, hogy Toldy Ferencsel szemben, aki Kazinczy, Berzsenyi és Vörösmarty munkásságát a csúcsra állítva epigonként marasztalta el Aranyt és Petőfit, Erdélyi János értékelése volt a helyes, aki Petőfi és Arany költészetében látta a „népi elem” kiteljesedésének diadalát. Ám – 1855-ről lévén szó – a Petőfi és Arany-példa követését „a korszerű, a modern” költészet útjának nevezni ekkor már aligha lehet: T. Erdélyi Ilona itt elmulasztja azt, hogy – miként Erdélyi hegelianizmusának megítélésénél tette – a magyar fejlődést a nemzetközi horizonttal szembeállítva értékelje. Mert hiába érzékelte Erdélyi János népies költészetünk „kelmeiségének” tüneteit, ha ez ellen gyógyírként azt ajánlotta: „irodalmunkba talán legsikeresebb volna egészen átellenes művészeti világból kölcsönözni új elemet s irányt; s ez az éjszakai vagy *skandináv népköltészet* tanulmányozása volna”. A valóban modern, korszerű költészet ebben az időben már nemcsak az Erdélyi

János által meghaladni vágyott „keleti” népiességen, hanem mindenféle népiességen túllépett, s így Erdélyi programja nem nyújthatott reális alternatívát irodalmunk megújulásának. (Akadémiai Kiadó, 1981.)

SZERDAHELYI ISTVÁN

KÖLCSEY FERENC:
 „MI AZ ÉLET TŰZFOLYÁSA?”
 KILENC VERS

Alig néhány évre tekint vissza a Petőfi Irodalmi Múzeum *Kézirattár* sorozata, s máris a tizedik kötetéhez érkezett. Előbb úgy tűnt, hogy afféle évfordulókhoz kapcsolódó és ingyencnek szánt ajándékkötetek következnek egymás után, később azonban kiderült, hogy jóval nemesebb szándék vezérli *Taxner-Tóth* Ernőt, a kiadványok szerkesztőjét: nem az esetleges aktualitást keresi, hogy szóhoz juttasson egy-egy kötetet, hanem a kéziratokban látja meg a közlésükkel előadható új felfedezéseket. Így történt ez a „*Mi az élet tűzfolyása?*” címen közreadott *Kölcsey-versek* esetében is, mert jól vette észre, hogy kötetbe kívánczoló és újdonságokat tartalmazó verscsomóval lehet dolgunk. Arról persze már aligha ő tehet, hogy mire megtörtént a versek egységbe rendeződött feldolgozása, újabb idevágó kéziratok kerültek elő a Múzeumba.

A kötet kilenc vers bemutatását ígéri a címében, a valóságban ennél többet teljesít, 15 Kölcsey-vers kéziratát tartalmazza. Ez a szám úgy állt össze, hogy a kötet képei között már szerepel az újonnan előkerült öt vers is (*Búcsú B...-től, Géniusz száll... , Rácz nyelvből, Rózsa, Zápor*) és a bemutatásra szánt kilenc költemény (*Az Ivó, Rákos Nimfájához, A bor-király, A tudatlanság, Elfojtódás, A Lyány dala, Vanitatum vanitas, Költői panasz, Egy nagy hatalmú de igazságtalan Bíróra*), valamint az utóbbiak közül *Az Ivó* című vers eddig áthúzott, de most olvashatóvá tett, máig kiadatlan első változata.

Nem igazán irodalomtörténeti újdonság ez a kis kötet, még akkor sem, ha a verscímek láttán hamarjában ismeretlen Kölcsey-versekre gondolunk, mert nem erről van szó. Kerényi Ferenc egy nyolc lap terjedelmű kéziratcsomót mutat be, amelyben Kölcsey kézírásában, a keletkezés helyének és idejének feltüntetésével maradtak ránk a fenti címen olvasható költemények. Közzétételüket az indokolja, hogy a Kazinczynak elküldött *A Lyány dala* című versen kívül egyiket sem ismertük eddig a költő kézírásában, s nem láthattunk be pl. abba az alkotáslélektani folyamatba, amelyik a kézírásos első változattól a